

M

E

D

T

A

**KRITERIJI FINANSIRANJA MEDIJA:
SLABO REGULIRANI,
NEADEKVATNI ILI NEPOSTOJEĆI**

urednica: Sanela Hodžić / autorica: Anida Sokol

Ovaj tekst je objavljen u sklopu projekta [“Transparentnost finansiranja medija: razvoj kriterija za finansiranje medija i oglašavanje javnog sektora”](#).

KRITERIJI FINANSIRANJA MEDIJA: SLABO REGULIRANI, NEADEKVATNI ILI NEPOSTOJEĆI

ČETVRTI ISTRAŽIVAČKI IZVJEŠTAJ
AUGUST 2017

Postoji nekoliko modela na osnovu kojih vlasti i javna preduzeća u Bosni i Hercegovini izdvajaju sredstva za medije, uključujući subvencije, grantove, različite vrste pomoći, kapitalne transfere za opremu, te komercijalne ugovore. Za sve modele se vežu značajni problemi sa kriterijima dodjele sredstava s obzirom da u većini slučajeva nisu uopće definisani, a ukoliko i postoje, nisu mjerljivi, precizni, a često niti javno dostupni. O kriterijima za dodjelu javnih sredstava medijima pišemo u ovom izvještaju.

RAZLIČITI I NEDOVOLJNO RAZGRANIČENI MODELI FINANSIRANJA MEDIJA

Postoji nekoliko modela na osnovu kojih se u Bosni i Hercegovini dodjeljuju javna sredstva medijima, a oni se prvenstveno dijele na državnu pomoć, u koju spadaju razne vrste transfera, subvencija i grantova, te na javne nabavke, kojima podliježu komercijalni ugovori za promociju i oglašavanje, te sredstva koja se izdvajaju za pretplatu i kupovinu medijskih sadržaja. U tabeli ispod dajemo okvirnu klasifikaciju tih oblika finansiranja.

TABELA 1: MODELI FINANSIRANJA MEDIJA U BOSNI I HERCEGOVINI¹

MODEL	TERMINI KOJI SE KORISTE	DEFINICIJA	SVRHA
Sufinansiranje javnih medija na osnovu osnivačkih akata.	Subvencije, subvencije javnim preduzećima, grantovi, transferi, grantovi neprofitnim organizacijama, itd.	Sredstva koja se dodjeljuju javnim preduzećima na godišnjem nivou na osnovu osnivačkih akata, te su korisnici tih sredstava unaprijed poznati.	Sufinansiranje rada javnih medija, sufinansiranje ili finansiranje plata i doprinosa.
Dodjela grant sredstava javnim i privatnim medijima na osnovu javnog poziva.	Subvencije, grantovi, transferi, itd.	Sredstva koja se dodjeljuju na osnovu javnog poziva za jasno naznačenu svrhu čiji korisnici nisu unaprijed poznati.	Finansiranje ili sufinansiranje određenih projekata za promociju turizma, poljoprivrede, itd. ili za promociju rada organa vlasti.
Finansiranje Fene i Srne.	Subvencije, transferi.	Godišnja izdvajanja za entitetske novinske agencije.	Finansiranje rada agencija, plata i doprinosa.
Razne vrste kratkoročnih pomoći na osnovu pojedinačnih zahtjeva ili odluka.	Subvencije, dodjela donacija iz budžeta za donacije, itd.	Sredstva koja vlasti izdvoje kao pomoć za javne servise, kao pomoć javnim i privatnim medijima kroz budžetske rezerve, kroz višak prihoda iz institucija i javnih preduzeća, itd.	Podrška za rad javnih ili privatnih medija ili podrška određenim projektima.
Komercijalni ugovori za kupovinu reklamnog prostora.	Druge ugovorne usluge, sredstva za informisanje, itd.	Sredstva koja vlasti i preduzeća izdvoje za kupovinu reklamnog prostora.	Informisanje građana o radu organa vlasti, oglašavanje, promocija rada organa vlasti, praćenje rada organa vlasti.
Pretplate i kupovina medijskih sadržaja.	Sredstva za informisanje.	Sredstva koja vlasti i preduzeća izdvoje za pretplate i za kupovinu medijskih sadržaja.	Informisanje uposlenika institucija vlasti i javnih preduzeća.

¹ Tabela uključuje uvide iz dosadašnjeg istraživanja u sklopu projekta "Transparentnost finansiranja medija: Razvoj kriterija za finansiranje medija i oglašavanje javnog sektora" i moguće je da ne daje iscrpan pregled svih mogućih modela finansiranja.

Kako je vidljivo kroz tabelu isti ili slični termini se koriste za različite vrste izdvajanja, a za iste ili slične transfere bitno različiti termini, pa se znatno razlikuje i način evidentiranja ovih izdvajanja po budžetskim stavkama. Naprimjer, za godišnja sufinansiranja javnih medijskih preduzeća, na koje spada najveći procent javnih sredstava koji vlasti dodijele medijima, najčešće korišteni termini su subvencije, grantovi i transferi,² a anegdotalni uvidi tokom ovog istraživanja sugerišu da glavni akteri u odnosima između države i medija ove termine koriste kao sinonime. Ipak, bitno je napraviti razliku između godišnjih izdvajanja za javne medije koja su predviđena osnivačkim aktima javnih preduzeća i onih koja se dodjeljuju na osnovu javnih poziva s jasno naznačenom svrhom i čiji korisnici – bilo privatni ili javni mediji – nisu unaprijed poznati. Ova druga vrsta izdvajanja je, međutim, znatno rjeđa, iako u principu predstavlja bolju praksu jer je zasnovana na javnom pozivu i sadrži naznačene kriterije. I kod ovog oblika finansiranja, međutim, kriteriji u praksi nisu dovoljno precizni i mjerljivi, te ih je općenito potrebno unaprijediti.

Nadalje, za pojedinačne i kratkoročnije pomoći, poput izdvajanja iz bužetskih rezervi ili usmjeravanja viška prihoda iz javnih institucija i preduzeća medijima, naročito je teško utvrditi način i kriterije dodjele, s obzirom da se zasnivaju na pojedinačnim odlukama i riječ je uglavnom o manjim ciframa koje su rijetko predmet monitoringa.³ Pored toga, vlasti i javna preduzeća sklapaju komercijalne ugovore s medijima radi kupovine reklamnog prostora u svrhu promocije vlastitih ili drugih aktivnosti, čestitki, informisanja građana ili oglašavanja, a neki od njih izdvajaju novac i za pretplatu i kupovinu medijskih sadržaja. Ova izdvajanja su u budžetima institucija vlasti i preduzeća također manje vidljiva i često se predstavljaju pod zbirnim budžetskim stavkama poput “druge ugovorne usluge” ili “usluge informisanja”, iako bi, u pravilu, informacije o ovakvim finansijskim odnosima trebale biti transparentne kroz sistem javnih nabavki. Netransparentnost, nedovoljna razgraničenja i upotreba različite terminologije stvaraju poteškoće pri jasnom i pouzdanom identificiranju procedura i kriterija koji se koriste za dodjelu javnih sredstava, na što upućuju i revizorski izvještaji.⁴

LOKALNE I KANTONALNE VLASTI SAMOVOLJNO ODLUČUJU O DODJELI SREDSTAVA JAVNIM MEDIJIMA

Finansiranje lokalnih i kantonalnih javnih medija proizilazi iz većinskog vlasničkog udjela općinskih, gradskih i kantonalnih vlasti, te je prema osnivačkim aktima, zakonima i/ili statutima ovih javnih preduzeća većinski izvor njihovih prihoda upravo budžet na datom nivou vlasti. Iako su u većini slučajeva kantonalne i lokalne vlasti i stopostotni vlasnici, postoje i oni mediji čiji manji dio kapitala drže radnici, koji su ovo pravo stekli tokom procesa dokapitalizacije ili Markovićeve privatizacije prije rata, kao što je to slučaj s RTV

2 Naprimjer, u budžetima Grada Bihaća i Grada Tuzle, izdvajanja za gradske radio-televizije RTV Bihać i RTV 7 se vode kao grantovi.

3 Svi gore navedeni modeli, neovisno od termina i/ili modela koji se koristi – subvencije, grantovi, budžetske rezerve, humanitarna pomoć, donacije – trebali bi biti dio sistema državne pomoći, kojeg reguliše Savjet za državnu pomoć BiH, ali se u praksi kroz ovaj sistem nije povećao monitoring nad tim izdvajanjima. Više u našem prvom izvještaju u sklopu projekta (Sokol, 2017a). Sve izvještaje je uredila Sanela Hodžić.

4 Vidjeti Ured za reviziju institucija BiH (2016).

Zenica.⁵ Većina javnih emitera je nastala u toku ili neposredno nakon rata (1991–1995), a neke televizije su naslijedile radijske stanice iz prethodnog sistema. U poslijeratnom periodu, naročit problem je bila činjenica da se mediji nisu uspjeli osloboditi stege vlasti te su “nastavili svoju ratnu ulogu glasnogovornika različitih centara moći” (Povlakić, 2010), pa i danas trpe finansijske i političke pritiske. Status ovih lokalnih i kantonalnih javnih emitera i direktno finansiranje iz javnih budžeta zaostavština je komunističkog društvenog sistema i do danas nije ponuđeno bolje rješenje.

Dok je državni emiter transformiran u javni RTV–servis (premda dosta neuspješno), a sektor printanih medija skoro sasvim privatiziran, nije bilo efikasnih i uspješnih politika i pokušaja lokalnih ili viših organa vlasti da se i lokalni i kantonalni javni emiteri privatiziraju ili da se rekonstruiše model njihovog finansiranja. Ovi mediji ostaju u direktnoj zavisnosti od lokalnih i kantonalnih vlasti i često u veoma teškoj finansijskoj situaciji što se odražava i na produkciju njihovog sadržaja.⁶ Kako govore urednici i direktori, a kako se i navodi u malom broju javno dostupnih izvještaja o njihovom radu i poslovanju,⁷ ovi mediji fokusirani su na lokalne teme i značajan su izvor informacija za lokalno stanovništvo,⁸ što rješavanje njihovog statusa i finansiranja čini naročito važnim.

Izdvajanja za ove medije zasnovana su na ustaljenim dugogodišnjim procedurama prije nego na pomno razrađenim kriterijima koji bi išli u korist javnosti. U većini slučajeva sredstva se planiraju na godišnjem nivou, na osnovu zahtjeva javnih emitera u vidu prijedloga aktivnosti za naredni budžetski period. Nakon javne rasprave o nacrtu budžeta, razmatranja zahtjeva u kontekstu ukupnih raspoloživih mogućnosti, te saglasnosti kantonalnih ministarstava finansija ili ministarstava finansija Federacije i RS-a definiše se prijedlog budžeta, kojeg usvaja kantonalna ili općinska skupština, odnosno gradsko vijeće.

Iako su finansiranje i status ovih emitera u osnovi jednaki širom zemlje – finansiraju se iz udjela javnog novca – procedure koje se koriste pri dodjeli sredstava kao i načini evidentiranja izdvajanja iz javnih budžeta su različiti. Kantonalne, gradske i općinske vlasti su direktno nadležne za politike medija u svom djelokrugu, te svaka može donijeti posebne propise koji se odnose na njih. U pojedinim slučajevima izdvajanja za ove medije se evidentiraju kao subvencije javnim preduzećima, dok u drugim kao grantovi ili transferi za informisanje, a ponekad čak i kao transferi neprofitnim organizacijama. Procent (u odnosu na ukupni prihod emitera) koji će se izdvojiti iz javnih budžeta, naznačen u osnivačkim aktima, statutima i/ili zakonima javnih preduzeća, često je zasnivan na broju zaposlenih, međutim, glavnu riječ pri određivanju iznosa imaju gradske, općinske i kantonalne vlasti, a izdvajanja mogu biti uvjetovana budžetskim oscilacijama, ali i političkim mjerilima.

U pravilu ne postoje posebni kriteriji koje javni medij mora ispuniti da bi dobio sredstva iz javnih budžeta, iako ih određeni kantoni ili općine/gradovi mogu donijeti. U slučaju kantonalne Radio–televizije Bosansko–podrinjskog kantona Goražde (BPK), naprimjer, Vlada kantona je za 2016. godinu u sklopu Strategije razvoja kantona 2016–2020. donijela

5 Vidjeti članak Mediacentra o RTV Zenica (Sokol, 2017d). Postoje i privatni mediji u kojima vlasti imaju određeni procent vlasničkog udjela, kao i mediji čiji osnivači su više općina i kantona. Naprimjer, Općina Kiseljak ima oko 8 posto osnivačkog kapitala u hrvatskoj Radio–televiziji Kiseljak (RTV KISS), a nekoliko bh. općina i Zapadnohercegovački kanton osnivači su RTV Herceg–Bosna (CRMA, 2016).

6 O finansijskim problemima javnih emitera vidjeti više u nedavnom članku Milorada Milojevića (2017).

7 Naprimjer, Radio Sana ili RTV 7. Vidjeti treći izvještaj u sklopu ovog projekta (Sokol 2017c).

8 O lokalnim medijima kao osnovnim izvorima informacija o radu lokalnih vlasti i njihovoj ulozi u učešću građana u lokalnoj upravi vidjeti Jusić (2010).

poseban Program utroška sredstava Ministarstva za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport⁹ u iznosu od skoro pola miliona maraka, čija je svrha pružanje podrške ovoj radio-televiziji u visini finansijskih sredstava potrebnih za isplatu plata i doprinosa zaposlenika,¹⁰ kao i finansiranje projekata iz oblasti informisanja kandidovanih od ove kantonalne radio-televizije. Takve projekte može kandidirati i Kulturno-informativni centar Prača, te web-portali i printani mediji sa područja kantona (*Glas Goražda*) (*Službene novine BPK*, 5/16: 929-933).¹¹ Osnovni cilj je “unapređenje informisanja građana”, a opšti uslov da mediji podnesu zahtjeve za njih. U tabeli 2 naznačene su i prioritetne aktivnosti, kao i načini prijave.

-
- 9 U programu se navode i posebni ciljevi među kojima podrška medijima ovog kantona i informisanje građana, podrška ostvarivanju prava građana na informisanje, kvalitetnije informisanje građana, razvoj medijskog pluralizma, poticaj medijskog stvaralaštva (*Službene novine BPK*, 5/16: 930).
- 10 S tim da na sistematizaciju radnih mjesta i zadataka i visinu koeficijenta saglasnost daje Vlada Bosansko-podrinjskog kantona Goražde (ibid, 292).
- 11 Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport, koje vrši i procjenu rezultata, zahtjeve šalje Vladi kantona na odobravanje, a nadzor vrši Kantonalno ministarstvo za finansije.
-

TABELA 2: KRITERIJI I USLOVI ZA RASPODJELU SREDSTAVA ZA INFORMISANJE BOSANSKO-PODRINJSKOG KANTONA GORAŽDE¹²

PROGRAM UTROŠKA SREDSTAVA MINISTARSTVA ZA OBRAZOVANJE, MLADE, NAUKU, KULTURU I SPORTZA 2016. GODINU
Period realizacije programa: 01.01.2016 – 31.12.2016. godine Budžetska pozicija: Ostali tekući transferi – informisanje; Ekonomski kod: 614 100 Ukupna vrijednost Programa: 495 000 KM
Kriteriji za raspodjelu sredstava (član 5 programa)   Opšti uslovi (član 5.1): da je prijava zahtjeva izvršena u skladu sa odredbama ovog programa
Prioriteti i posebni uslovi (član 5.2)   Osnovni prioritet je razvoj oblasti informisanja. Prioritetne aktivnosti i mjere koje imaju prednost za učestvovanje u programu bi trebalo da doprinose: • ostvarivanju prava na javno informisanje, • raznolikosti medijskih sadržaja i pluralizmu ideja i vrijednosti, • jačanju medijskog stvaralaštva u oblasti kulture, nauke, obrazovanja, sporta i sl, • informisanju i unapređenju položaja i ravnopravnosti svih segmenata društva (informisanje i edukacija djece i mladih, ekonomski i socijalno ugroženih društvenih grupa, rodna ravnopravnost, itd).
Prijava za funkcionisanje JP Radio-televizije Bosansko-podrinjskog kantona (član 5.3)   JP Radio-televizija Bosansko-podrinjskog kantona Goražde dostavlja zahtjev za sredstva iz ovog programa pri čemu je dužna navesti minimalno sljedeće: • opis potreba za odobravanje sredstava, • opis usklađenosti sa svrhom i posebnim ciljem programa, • pregled ukupnih troškova krajnjih korisnika u skladu s ugovorima o radu, • izvještaj o utrošku odobrenih sredstava za prethodni mjesec.
Prijava za sufinansiranje projekata iz oblasti informisanja (član 5.4)   Uz detaljno opisan projekt, mediji dostavljaju zahtjev za sufinansiranje projekata, u kojem su dužni navesti minimalno sljedeće: • opis potrebe za odobravanje budžetskih sredstava, • opis usklađenosti sa svrhom i posebnim ciljem programa, • iznos nedostajućih sredstava za realizaciju određenog projekta, • iznos sredstava koji bi se obezbijedio iz drugih izvora, te očekivani rezultat.

¹² Ibid (929-933).

Ovaj program predstavlja napredak prema transparentnijem i sistematičnijem finansiranju kantonalne radio-televizije, čija je uprava ranije nailazila na kritike zbog političkih i finansijskih pritisaka.¹³ Kako je naznačeno u dopisu Ministarstva za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, prepoznaje se izuzetno “kompleksna problematika u kojoj se mediji nalaze”, te se kao odgovor na takvo stanje pruža podrška medijskim projektima radi poboljšanja “cjelokupne aktivnosti kvaliteta informisanja”.¹⁴ Program u njegovom sadašnjem obliku, međutim, sadrži znatne nedosljednosti i nepreciznosti. Naprimjer, nisu navedeni obrasci za dostavljanje zahtjeva, niti su precizne i jasne prioritete aktivnosti, te nije poznato na koji način se one mjere, te kako utječu na zahtjev ove javne radio-televizije (ili drugih medija) da dobiju sredstva. Pored toga, nisu jasno precizirane teme projekata, nije utvrđen obrazac za njihovo bodovanje, način na koji se sredstva raspoređuju, a i sam postupak odobravanja sredstava i sastav komisije koja ih donosi nisu transparentni.¹⁵ Na kraju, upitan je i ovaj način dodjela javnih sredstava bez javnog poziva u dnevnoj štampi i na web-stranici Vlade i bez jasno utvrđenih kriterija i bodovanja.

Pored pojedinačnih kriterija određenog kantona ili lokalne samouprave koji su – neophodno je naglasiti – rijetko uopće definisani, u pravilima i kodeksima RAK-a postoje uslovi za poštovanje minimalnih programskih, etičkih i drugih kriterija, što je jedan od mehanizama zaštite javnog interesa. Da bi dobili i zadržali dozvolu za emitiranje, javni (ali i privatni) emiteri u Bosni i Hercegovini moraju zadovoljiti specifične programske, ekonomske i tehničke kriterije RAK-a, koji su definisani u njihovim pravilima i kodeksima, a koji se odnose na programske šeme, kvalifikacije osoblja, ekonomsku sposobnost, ocjenu poslovanja, ocjenu poslovnog plana, pouzdanost i kvalitet studijske opreme i njenog održavanja, vještine tehničkog osoblja, itd,¹⁶ kao i na odsustvo govora mržnje, pravičnost i nepristrasnost, norme vezane za nasilje, dozvoljenu minutažu reklama (koja je manja za javne medije), itd.¹⁷

Javni emiteri, pored toga, obavezani su da produciraju sadržaje od javnog značaja, ali oni nisu definisani preciznije od zahtjeva za određenim procentom programa. Programske obaveze javnih televizijskih i radijskih stanica uključuju:

- Najmanje 40 posto sedmičnog programa vijesti, informativnih i obrazovnih programa.
- Od toga 10 posto informativnog i obrazovnog programa posvećeno nacionalnim i drugim manjinama te ranjivim grupama.
- Šest posto (za televizijske stanice) i četiri posto (za radijske stanice) dječijeg programa, sa obrazovnom ili instruktivnom namjenom (Pravilo 77/2015 i Pravilo 76/2015, član 29).

Pored toga, javna televizijska ili radijska stanica, prema pravilima RAK-a, mora imati i uredničko vijeće, kao savjetodavno tijelo koje bi trebalo da predstavlja zajednicu kojoj medij služi i čiji članovi ne smiju biti vršioci javne dužnosti (Pravilo 77/2015 i Pravilo 76/2015, član

13 Vidjeti članak klix.ba o štrajku uposlenika ove radio-televizije (klix.ba, 2013).

14 Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, dopis, 4.3.2017.

15 Nije utvrđen ni minimum sredstava za koji se jedan medij može prijaviti.

16 Ovi kriteriji su definisani u Pravilu 77/2015 o pružanju audiovizuelnih medijskih usluga i Pravilu 76/2015 o pružanju medijskih usluga radija (u daljem tekstu Pravilo 77/2015 i Pravilo 76/2015).

17 Vidjeti više u Kodeksu o audiovizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija i Kodeksu o komercijalnim komunikacijama.

30).¹⁸ Dodatna formalna garancija neovisnosti medija jeste zahtjev da osobe koje obavljaju ulogu glavnog i odgovornog urednika jednog javnog emitera ne mogu biti izabrani vršioци javne dužnosti niti članovi tijela političkih subjekata (Pravilo 77/2015 i Pravilo 76/2015, član 33).

Postoje i drugi zakoni koji regulišu rad javnih emitera, poput zakona o javnim preduzećima, koji određuju način uspostavljanja i rad nadzornih odbora, skupština preduzeća, ureda i odbora za reviziju, itd. (zakoni o javnim preduzećima FBiH i RS). Uprkos postojanju ovih pravila i zakonskih odredbi oni se ne uzimaju u obzir pri odlučivanju o finansiranju medija, niti su garancija da će se njima ispuniti kriteriji javnog interesa, s obzirom da u praksi revizorski uredi ne vrše monitoring rada javnih medija, a i RAK razmatra sadržaje njihovih programa tek na osnovu prigovora upućenih ovoj Agenciji, te kršenje RAK-ovih pravila i kodeksa može proći nezapaženo.¹⁹ Nadalje, postojanje uredničkog vijeća nije garancija da će se interes javnosti zaštititi s obzirom da ga biraju osnivači, tj. kantonalne i lokalne skupštine. U cjelini, dovodi se u pitanje nepristrasnost izbora ovih uredničkih vijeća, kao i njihov utjecaj na rad javnih medija. U odsustvu prakse objavljivanja zaključaka sa njihovih sjednica, javnost nema uvid u to da li i na koji način ova vijeća u praksi djeluju i kakav je njihov sastav, a kako smo utvrdili u našem istraživanju, u određenim slučajevima (kao RTV Zenica) javni emiteri uopće nemaju formirana urednička vijeća.

Generalno, ove mjere mogu donekle opravdati finansiranje javnih medija, ali ih je očigledno potrebno unaprijediti, te programske obaveze i mehanizme njihove provedbe razvijati u skladu sa javnim interesom. Uz to, neophodno je onemogućiti proizvoljne odluke o finansiranju i raditi na povećanju uredničke neovisnosti ovih medija. Potrebno je u cjelini mijenjati ovaj sistem finansiranja i pronaći adekvatan model kako bi se obezbijedilo da se dodjela javnih sredstava vrši po jasnim i preciznim kriterijima koji bi služili javnom interesu.

DODJELA NAMJENSKIH GRANTOVA NA OSNOVU JAVNOG POZIVA – NEPRECIZNI KRITERIJI I NETRANSPARENTAN RAD

Procedura dodjele grantova na osnovu javnog poziva medijima nije ustaljena praksa u Bosni i Hercegovini. U sklopu ovog kvalitativnog istraživanja analizirali smo njihove ilustrativne primjere,²⁰ a određeni uvid u sistem i način dodjele grantova u Bosni i Hercegovini, kao i u kriterije koji se koriste, dobili smo i kroz *Izveštaj o reviziji učinka: Upravljanje grantovima u institucijama Bosne i Hercegovine* za 2016. godinu, kao i kroz revizije koje su rađene na nivou entiteta.²¹ Da institucije vlasti BiH izdvajaju značajna sredstva putem grantova za različite projekte kulture, sportske manifestacije, te rješavanje problema etničkih manjina u BiH govori činjenica da je u periodu između 2014. i 2016. godine za te svrhe izdvojeno 66 miliona maraka (Ured za reviziju BiH, 2016: 7). Međutim, kako upućuje pomenuta revizija učinka iz

18 U tom članu se navodi: “Uredničko vijeće će se sastojati od 4 do 7 članova, izabranih kako bi se osiguralo da se predstavlja zajednica kojoj se služi, uključujući društvene, kulturne, obrazovne i vjerske organizacije, te će uključivati barem jednog lokalnog prosvjetnog radnika”.

19 RAK je nedavno novčano kaznio RTRS zbog pristrasnosti u izvještavanju, Alternativnu TV i TV Hayat zbog prekomjernog emitiranja reklama (MC Online redakcija, 2017).

20 U sklopu ovog istraživanja nismo sistemski prikupljali informacije o ovim izdvajanjima.

21 Vidjeti izvještaje: Ured za reviziju BiH (2016), Glavna služba za reviziju javnog sektora Republike Srpske (2016), Ured za reviziju FBiH (2015).

2016. godine, prisutne su značajne nedosljednosti i različite prakse u načinu vođenja samih procedura, kao i u utvrđivanju kriterija i provjeravanju da li aplikanti ispunjavaju postavljene uslove. U *Izveštaju o reviziji učinka* naznačeno je da se određena sredstva dodjeljuju na osnovu javnog poziva, ali da se neka izdvajaju i na osnovu pojedinačnih zahtjeva (18–19). Pri javnom pozivu u većini slučajeva definisani su kriteriji za izbor korisnika sredstava, ali institucije nisu utvrdile način na koji se vrši raspodjela sredstava po korisnicima, te kriteriji nisu u potpunosti mjerljivi i jasni (20–21), a u određenim slučajevima su bili utvrđeni i na diskriminatornoj osnovi čime su ograničavali konkurenciju.²² Nadalje se zaključuje da u nekim slučajevima izbor korisnika nije izvršen u skladu sa uspostavljenim kriterijima, a nije bilo jasno ni da li je i na osnovu čega komisija procjenjivala ispunjenosti određenih uslova (21–22). Treba pomenuti i to da institucije ne vrše razmjenu podataka o korisnicima grantova, te se u praksi ne onemogućava da se za iste aktivnosti dobivaju sredstva iz više izvora. Na kraju, izvještaji korisnika ovih sredstava nisu orijentisani prema prikazivanju ostvarenih rezultata i ciljeva i u pravilu izostaju analize i evaluacije ostvarenih rezultata i učinka javnog finansiranja medija.

Pretraživanjem interneta u sklopu ovog istraživanja do sada smo došli do informacija o veoma malom broja grantova koji se dodjeljuju medijima na osnovu javnog poziva. Analiza dostupnih informacija pokazuje da kriteriji koji se navode u javnim pozivima na internetskim stranicama nisu dovoljno precizni, niti je utvrđen tačan način bodovanja aplikacija, a čitav proces nije transparentan, što sve ozbiljno dovodi u pitanje legitimnost ovih praksi. Grad Tuzla, naprimjer, na zvaničnoj web-stranici objavljuje Javni poziv za dodjelu finansijskih sredstava medijskim subjektima na području Grada Tuzla za informisanje građana o aktivnostima Gradskog vijeća, gradskih službi i javnih preduzeća.²³ Aplikanti mogu biti štampani, online mediji, kao i radio i TV stanice, a kriteriji koje moraju da ispune uglavnom se odnose na generalnu kapacitiranost, nepristrasnost, promociju demokratskih vrijednosti i praćenje rada lokalnih vlasti (vidjeti tabelu 3).

22 Za grantove udruženjima koja se bave pitanjima raseljenih osoba, povratnika i izbjeglica za 2014. i 2015. godinu kao podkriterij je dodatno bodovano učešće nevladinih organizacija u radu Komisije za izbjeglice i raseljena lica, a da prije toga nije ponuđena mogućnost svima da isto ostvare (Ured za reviziju BiH, 2016: 21).

23 Javni poziv za dodjelu finansijskih sredstava medijskim subjektima na području Grada Tuzla za 2016. dostupan je na: <http://grad.tuzla.ba/wp-content/uploads/2014/11/Javni-poziv-mediji-2016.pdf> (stranica posjećena 7. 3. 2017).

TABELA 3: KRITERIJI ZA DODJELU SREDSTAVA MEDIJIMA: TRI PRIMJERA

ZAJEDNIČKI USLOVI	Sjedište i registracija na području grada/općine (u slučaju Tuzlanskog kantona i licenca Regulatorne agencije), tehnički, prostorni i kadrovski potencijali za informisanje, izmirene zakonske obaveze po osnovu poreza i doprinosa.¹
GRAD TUZLA Izvor: Pravilnik o kriterijima i postupku dodjele sredstava medijskim subjektima na području Grada Tuzla (<i>Službeni glasnik Grada Tuzla</i>, 5/26: 456)	USLOVI (ČLAN 2 PRAVILNIKA, STAVKE D-G): • medij služi javnom interesu i doprinosi slobodnom javnom mišljenju, • nepristrasno, objektivno, istinito i argumentovano objavljuje informacije, • promoviše vrijednosti demokratije, političkog pluralizma, tolerancije i razumijevanja među građanima i narodima, • poštuje ljudsko dostojanstvo i fundamentalna prava drugih. Elementi medijskih programa kojima se daje prednost pri odabiru (član 3): • redovnim i posebnim informativnim sadržajima o aktivnostima Gradskog vijeća, gradonačelnika i gradskih službi, javnih preduzeća i javnih ustanova kojima je Grad osnivač/ suosnivač, projektima organizacija civilnog društva koje finansira/sufinansira Grad, kao i druge programske sadržaje koji afirmišu Grad Tuzlu, • sezonskom kalendaru medija, koji će u redovnim i posebnim sadržajima pratiti aktivnosti Gradskog vijeća, gradonačelnika i gradskih službi i; • dosadašnjim aktivnostima medija u izvještavanju o aktivnostima Gradskog vijeća, gradonačelnika i gradskih službi.
VLADA TUZLANSKOG KANTONA Izvor: Odluka o utvrđivanju kriterija, uslova i raspodjele sredstava Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Tuzlanskog kantona za 2015. godinu (<i>Službene novine Tuzlanskog kantona</i>, 2016: 1297-1298).	USLOV DA DOSTAVLJENI PROGRAMSKI SADRŽAJ OBRADUJE NAJMANJE JEDNO OD NAVEDENOG (član 3.e Odluke o utvrđivanju kriterija, uslova i raspodjele sredstava): • afirmaciju poduzetništva, afirmaciju obrtništva, umjetničkih i starih zanata, • razvoj i unapređenje poljoprivrede, • afirmaciju i unapređenje turizma, privredni razvoj, racionalno korištenje energije, racionalno korištenje prirodnih i mineralnih resursa, afirmaciju korištenja obnovljivih izvora energije, • zaštitu i očuvanje okoline sa akcentom na zaštitu većih vodotoka i akumulacije Modrac, • razvoj obrazovanja i afirmaciju upisa učenika i studenata u tehničke škole, odnosno fakultete, • djecu i mlade ili su namijenjeni djeci i mladima, • zaštitu i unapređenje kulture, afirmaciju moralnih vrijednosti, • zaštitu ljudskog zdravlja, • zaštitu i unapređenje civilnog društva.

VIJEĆE MINISTARA BIH Izvor: Javni konkurs za sufinansiranje projekata institucija kulture u Bosni i Hercegovini za 2016. godinu²	Pri razmatranju podnesenih projekata vrednuje se sljedeće: a) kvalitet projekta i njegov doprinos razvoju kulture u Bosni i Hercegovini, te realizaciji Strategije kulturne politike u Bosni i Hercegovini kroz: 1) jačanje kapaciteta kulturnih ustanova, 2) povećanje učestvovanja i pristupa kulturi, 3) promoviranje kulturnih vrijednosti i aktivnosti kroz sistem obrazovanja i putem medija, 4) jačanje sektora kulturnih industrija, 5) jačanje kapaciteta u oblasti kulturnog turizma, 6) očuvanje kulturne i prirodne baštine u Bosni i Hercegovini i izgradnji potrebne infrastrukture, 7) učešće u programima Evropske unije, 8) promocija kulture na međunarodnom planu. b) finansijski i operativni kapaciteti aplikanta, uključujući procjenu realiziranih projekata/programa u protekle tri godine, do sada ostvarena saradnja s međunarodnim partnerima i članstvo u međunarodnim i evropskim mrežama i asocijacijama, c) broj radnika u stalnom radnom odnosu i godine iskustva aplikanta u radu u oblasti kulture od osnivanja do danas, d) održivost projekta i projektnih rezultata u periodu nakon završetka projekta, e) izvodljivost projekta, projektnih aktivnosti i jasnost povezanosti cilja projekta s projektnim aktivnostima, broj građana koji su obuhvaćeni projektom (djeca, mladi, osobe s invaliditetom i sl.) i afirmiranje i angažman mladih umjetnika i stvaratelja, f) troškovna efektivnost aktivnosti, odnosno usklađenost predviđenih troškova sa ukupnim budžetom projekta i jasna vidljivost traženih sredstava za svaku od planiranih aktivnosti u okviru projekta.

U pozivu objavljenom na zvaničnoj stranici Grada Tuzla kao i u Pravilniku o kriterijima i postupku dodjele sredstava koji se objavljuje u službenim novinama Grada nisu naznačeni načini i mjerila na osnovu kojih će komisija, a koju imenuje pomoćnik gradonačelnika, tj. rukovodilac resorne službe za društvene djelatnosti (*Službeni glasnik Grada Tuzla* 5/16: 457), izvršiti ocjenu i analizu i provjeriti ispunjene uslove aplikanta, niti je poznato na koji način se biraju članovi komisije koji će ocijeniti pristigle aplikacije. U suštini kriteriji od d do f (vidjeti tabelu 3) su nemjerljivi i generalni, a i samo trajanje javnog poziva od osam dana je generalno kratko da mediji apliciraju s kvalitetnim projektima. Pored toga, nije poznat ni način na koji se vrši raspodjela sredstava, a krajnju odluku o usvajanju programa raspodjele donosi sam gradonačelnik. Nepristrasnost ovih odluka se prema tome dovodi u pitanje.

Drugi primjer dodjele sredstava medijima se odnosi na Vladu Tuzlanskog kantona (TK), koja svake godine dodjeljuje grant iz budžetskih sredstava za podršku medijima sa područja kantona za afirmaciju poduzetništva, obrtništva, unapređenje poljoprivrede, turizma, kulture, ljudskog zdravlja, civilnog društva, itd. (*Službene novine Tuzlanskog kantona*, 12/15) (Vidjeti tabelu 3). Prema Odluci o utvrđivanju kriterija, uslova i raspodjele sredstava Ministarstva za

obrazovanje, nauku, kulturu i sport Tuzlanskog kantona, Vlada donosi kriterije, raspisuje javni konkurs i imenuje komisiju koja vrši odabir projekata i sačinjava prijedlog raspodjele sredstava.²⁴ Za razliku od prethodnog primjera, Vlada TK limitira iznos koji se može dodijeliti za sufinansiranje jednog projekta (2015. godine je bilo 4000, a 2017. 10.000), kao i broj projekata s kojima jedan medij ili neprofitna organizacija može aplicirati. Međutim, ni u ovom slučaju nije utvrđen način bodovanja programskih prijedloga i raspodjele sredstava, kriteriji nisu precizno definisani, a upitan je i način odabira članova komisije koja će razmotriti pristigle aplikacije.²⁵ Mensur Begić, stručni savjetnik za informisanje iz Kabineta premijera Kantona TK i član komisije koja boduje aplikacije, govori da svi mediji koji apliciraju i zadovoljavaju uslove dobiju jedan dio sredstava, da se ocjenjivanje vrši prvenstveno na osnovu troškova i društvenog značaja samog projekta, zatim čitanosti i utjecaja medija,²⁶ kao i ugleda medijske kuće, te da se u komisiji biraju kvalificirane osobe koje u okviru Vlade ili resornih ministarstava rade i saraduju s medijima, ali da odluku o raspodjeli sredstava na kraju donosi sama Vlada.²⁷ Činjenica da je ocjenjivanje, naprimjer, “ugleda jedne televizijske kuće” neizbježno subjektivno, da nije jasno utvrđen način bodovanja prema utvrđenim kriterijima, te da lokalne vlasti biraju svoje saradnike/uposlenike kao članove komisije, te na kraju donose odluku o dodjeli sredstava, otvara mogućnost proizvoljnog i pristranog odlučivanja. Takvim sumnjama doprinosi i nedostatak transparentnosti, s obzirom se ne objavljuju dospjele aplikacije, kao niti zapisnici komisije, a odluke o sastavu komisija nalaze se među odlukama Vlade, te je do njih veoma teško doći. Mensur Begić ukazuje na problem kašnjenja sa isplatom sredstava, što utječe na kvalitet medijskih sadržaja.²⁸

Pored grantova za medije, mediji novac mogu dobiti i preko drugih grantova i projektnih aplikacija koji nisu namijenjeni specifično medijima. Takav je treći primjer dodjele sredstava koji smo identificirali u ovom istraživanju, u kojem je *Katolički tjednik* dobio po 10.000 maraka iz granta za sufinansiranje projekata institucija kulture i grantova za crkve i vjerske organizacije u 2016. godini.²⁹ U ovim slučajevima, Vijeće ministara BiH donosi odluku o kriterijima, nadležno ministarstvo imenuje komisiju za razmatranje projektnih prijedloga, a završnu odluku o dodjeli sredstava donosi samo Vijeće ministara.³⁰ Naprimjer, u slučaju sufinansiranja projekata iz institucija kulture moguće je dobiti sredstva za medijske programe

24 U 2015. godini grant je iznosio 20.000, 12.000 za medije u privatnom sektoru, 5.000 za medije u javnom sektoru i 3.000 za neprofitne organizacije. Za 2017. godinu, grant iznosi 60.000: 50.000 za medije u privatnom sektoru i 5.000 za neprofitne organizacije. Vidjeti javni poziv za 2017. godine koji ostaje otvoren 15 dana http://www.vladatrkim.ba/Vlada/2017/Javni_poziv_za_podnosenje_zah_tjeva_za_sufinansiranje.pdf. Visina granta, koju određuje Vlada kantona, ovisi od stanja budžeta, a ove godine Vlada je dala veći značaj ovoj budžetskoj stavci. Izvor: Mensur Begić, stručni savjetnik za informisanje, Kabinet premijera, Vlada TK, intervju, 12.7.2017.

25 Javni poziv se objavljuje u jednom dnevnom listu. 2015. godine se objavio u *Dnevnom avazu*, a ove godine u *Oslobođenju* (ugovor se sklapa na osnovu javnih nabavki) i na web-stranici Vlade. Izvor: ibid.

26 Portali dostavljaju google analytics izvještaje o jedinstvenim posjetama. Izvor: ibid.

27 Za 2016. godinu komisiju su činila tri člana: magistar žurnalistike na poziciji stručnog savjetnika za informisanje premijera, magistar žurnalistike na poziciji stručnog saradnika za kulturu i informisanje u Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta, i inženjer elektrotehnike iz Ureda premijera koji radi na poslovima saradnje s nevladnim sektorom. Izvor: ibid.

28 Izvor: ibid.

29 *Katolički tjednik* je u zadnje tri godine dobio novac i iz interventnih sredstava odlukom hrvatskog člana Predsjedništva BiH. Vidjeti Omerović (2017).

30 Vidjeti poziv iz 2016. za sufinansiranje projekata iz institucija kulture i Odluku o kriterijima za dodjelu tih sredstava na http://www.mcp.gov.ba/org_jedinice/sektor_nauka_kultura/konkursi/default.aspx?id=6689&langTag=bs-BA (stranica posjećena 5. 6. 2017).

koji promoviraju kulturu u BiH (u tabeli 3 predstavljeni su detaljniji kriteriji), a naznačeno je i da na dodjelu sredstava nemaju pravo institucije s bilo kakvom profitabilnom kulturnom djelatnošću, niti projekti koji svojim sadržajem vrijeđaju etničke ili vjerske osjećaje pripadnika bilo kog naroda BiH, te je navedeno da je dozvoljeno aplicirati samo s jednim projektom. Pored aplikacionog obrasca,³¹ dostupan je i detaljan obrazac za evaluaciju projekata,³² čime je napravljen iskorak u odnosu na prethodna dva primjera u smislu veće transparentnosti i preciznijeg sistema evaluacije. Međutim, sistem odlučivanja i raspodjele sredstava, kao i sastav komisije, nije transparentan, te se ne objavljuje detaljan način bodovanja, već se u *Službenom glasniku BiH* objave samo nazivi institucija kojima su odobrena sredstva i njihov iznos.

U cjelini, model dodjele sredstava medijima na osnovu javnog poziva predstavlja dobar iskorak prema većoj transparentnosti postupka, kao i prema većoj konkurentnosti samih medija u apliciranju za ta sredstva, ali je za unapređenje legitimnosti i transparentnosti čitavog sistema neophodno donijeti precizne i mjerljive kriterije, utvrditi način odabira komisija i podjele sredstava, osigurati transparentnost sastava komisija i njenog rada. Pored toga, legitimnost dodjele sredstava medijima, naročito javnim, koja su namijenjena za praćenje rada organa vlasti upitna je s obzirom da bi mediji ovakve sadržaje već prema svojoj osnovnoj funkciji trebali pratiti, bez naknada, pa bi finansiranje sa takvom namjernom moralo biti posebno obrazloženo. Finansiranje medija iz javnih sredstava u cjelini može doprinijeti informiranosti građana o aktivnostima vlasti, ali je kriterije i sistem ocjenjivanja neophodno definisati precizno kako bi se onemogućile arbitrarne i politizirane odluke. Uz to, potrebno je povećati transparentnost kriterija i procedura ocjenjivanja i izbora članova komisija, a ovako proizvedene medijske sadržaje označiti na način koji građanima jasno govori da oni imaju podršku vlasti.³³

JOŠ MANJE PRECIZIRANI I TRANSPARENTNI KRITERIJI ZA DODJELU RAZLIČITIH OBLIKA POJEDINAČNE POMOĆI

Vlasti dodjeljuju različite kratkoročne pomoći medijima za koje se ne vežu određeni kriteriji već se dodjeljuju na osnovu pojedinačnih zahtjeva ili odluka. Riječ je o manjim iznosima koji lako mogu proći nezapaženo i o procedurama i odlukama koje su manje transparentne u odnosu na procedure zasnovane na javnim pozivima. Naprimjer, članovi Predsjedništva i Vijeća ministara BiH raspolažu sredstvima iz državne budžetske rezerve koja se dodjeljuju na osnovu zahtjeva dostavljenog od pravnog i fizičkog lica i o istim se donosi posebna odluka koja se objavljuje u *Službenom glasniku BiH*, a kriterije dodjele ovih sredstava donose sami članovi Predsjedništva i Vijeća ministara (Ured za reviziju institucija BiH, 2016: 13). Iako se u teoriji sredstva rezerve čuvaju za finansiranje hitnih i vanrednih situacija,

31 U aplikacionom obrascu, pored osnovnih informacija o instituciji, aplikanti unose i dosadašnje aktivnosti, iskustvo, međunarodne partnere (što je prednost), projektni cilj, rezultate, aktivnosti, te popunjavaju obrazac za budžet, itd.

32 U evalucionom obrascu se boduju tematski kriteriji, finansijski kapaciteti, relevantnost, efikasnost, održivost, budžet, itd.

33 Npr. Vlada Tuzlanskog kantona ne obavezuje medije da sadržaje finansirane od strane Vlade objave s logom Vlade. Izvor: Mensur Begić, supra, fusnota 27. O nedostatku transparentnosti i tijelima koja donose odluke o dodjeli sredstava medijima pisali smo u prethodnim izvještajima.

u praksi je, kako upozorava i Ured za reviziju institucija BiH, došlo do situacije u kojoj se sredstva tekuće rezerve, pored ostalog, dodjeljuju različitim udruženjima, klubovima, pojedincima, pa i medijima. Naprimjer, odlukom hrvatskog člana Predsjedništva, u 2017. godini isplaćeno je 3.000 maraka hrvatskom radiju “Bobovac” Vareš, a odlukom bošnjačkog člana Predsjedništva, kompanija Simurg Media (izdavač medija *Stav* i *Faktor*) dobila je 8.000 maraka 2016. godine za organizaciju dodjele književne nagrade magazina *Stav* (Omerović 2017). Nije poznato na osnovu kojih kriterija se dodjeljuju ova sredstva, a glasnogovornici Predsjedništva ne odgovaraju na naše upite. Takve prakse upućuju na nedostatak pravnih akata (upustava i procedura), kojima bi se detaljnije dale upute o namjeni i načinu korištenja sredstava tekuće rezerve.

Pored navedenih izdvajanja, postoji i praksa usmjeravanja viška prihoda javnih preduzeća ili institucija medijima. Naprimjer, 2016. godine, na prijedlog Ministarstva komunikacija i prometa, Vijeće ministara je donijelo odluku o upotrebi dijela sredstava iz viška prihoda RAK-a u iznosu od skoro milion i po maraka za jačanje javnog radio-televizijskog sistema u Bosni i Hercegovini (*Službeni glasnik BiH*, 7/17), kako bi uplatili dugovanja Evropskoj radiodifuznoj uniji, a veliki dio ovih prihoda usmjeren je na proces digitalizacije.³⁴ S druge strane, Vlada RS-a daje saglasnost i za dodjelu viška prihoda iz javnih preduzeća RTRS-u, koja se dodjeljuju kao donacije iz budžeta za oblast kulture i obrazovanja, a ponekad i za oblast socijalne pomoći i u humanitarne svrhe.³⁵ Pored toga, ove godine Vlada RS-a je izdvojila dva miliona maraka za pomoć RTRS-u zbog, kako navode u pismenoj korespondenciji, teške finansijske situacije u kojoj se nalaze javni servisi u BiH.³⁶ U ovim slučajevima sredstva se izdvajaju kao pomoć medijima, ali odluke o njima zbog nepostojanje jasnih procedura i kriterija mogu biti arbitrarne i zloupotrijebljene kao još jedan instrument kontrole nad medijima.

SISTEM DRŽAVNE POMOĆI NIJE DOPRINIO LEGITIMNOSTI DODJELE JAVNIH SREDSTAVA MEDIJIMA

Generalno, svi oblici finansiranja medija iz javnih budžeta (izuzev komercijalnih usluga) trebali bi da se vode pod sistemom državne pomoći. U državnu pomoć spadaju subvencije, nepovratna sredstva, izuzeća, umanjenja poreza ili izuzeća od poreza, otpisivanje dugovanja ili preuzimanje dugovanja, davanje zajmova, kredita s preferencijalnim kamatnim stopama (Zakon o sistemu državne pomoći, član 2.a), koje dodjeljuju državne, entitetske, kantonalne i općinske vlasti, kao i vlasti Brčko distrikta, a kojima se određeni privredni subjekt dovodi u povoljniji položaj u pogledu tržišne konkurencije (član 3). Kroz ovaj sistem, naprimjer, odobrena je državna pomoć Federalnog ministarstva prometa i komunikacija u obliku subvencije u iznosu od 382.000 maraka za RTVFBiH (*Službeni glasnik BiH*, 11/6: 225).³⁷

34 U februaru 2017. godine Vijeće ministara je donijelo odluku o upotrebi dijela sredstava akumuliranog viška prihoda nad rashodima RAK-a u iznosu od 1.400.000 maraka za finansiranje druge faze digitalizacije (*Službeni glasnik BiH*, 15/17: 16).

35 Izvor: Mirna Stanković Luković, novinarka, CRMA, pismena korespondencija, 30.3.2017.

36 Izvor: Vlado Blagojević, generalni sekretar, Generalni sekretarijat Vlade Republike Srpske, pismeni odgovor, 17. 3. 2017.

37 Do sada su Savjetu za državnu pomoć Bosne i Hercegovine dostavljena dva zahtjeva za odobrenje državne pomoći medijima, i to *ex post*, tj. nakon što je pomoć ugovorena ili izvršena, što je također predviđeno zakonom pod određenim okolnostima (član 12, t. 7) (Sokol, 2017a).

Sami kriteriji za dodjelu državne pomoći medijima, međutim, nisu precizni i jasno utvrđeni. Član 67 u Uredbi o namjeni, kriterijima i uvjetima za dodjelu državne pomoći u FBiH definira vrlo generalne i neprecizne uvjete za dodjelu državne pomoći javnim medijima: zadovoljavanje interesa javnosti na nacionalnom i lokalnom nivou, vođenje računa o “nacionalnoj zastupljenosti informativnog, kulturnog, obrazovnog, sportskog i zabavnog programa”, te o emitiranju radijskog ili televizijskog program od važnosti za građane Bosne i Hercegovine, odnosno Federacije. Pored toga, neophodno je da nezavisan organ prati pružanje javne usluge (pod time se podrazumijeva Regulatorna agencija za komunikacije, RAK), a ukoliko se medij finansira i kroz komercijalne djelatnosti dužan je voditi odvojeno računovodstvo za ove poslove. Uredbom, međutim, nije regulirana državna pomoć privatnim medijima, a kriteriji prema kojima bi mediji koji dobivaju pomoć trebali zadovoljavati interes javnosti i biti od važnosti za građane BiH nisu dalje precizirani. Nadalje, u uredbi RS-a, kriteriji za dodjelu državne pomoći medijima nisu uopće navedeni.³⁸ Iako je Zakon o sistemu državne pomoći uveden da bi se racionalizirala potrošnja javnih sredstava, kada je riječ o medijima, on u suštini nije ništa riješio.³⁹

KOMERCIJALNI UGOVORI I SISTEM JAVNIH NABAVKI: PROPUŠTENA ŠANSA ZA PRECIZNIJE DEFINISANJE PODKRITERIJA

Na kraju, kupovina medijskog prostora javnim novcem i razne vrste komercijalnih ugovora između medija i javnih institucija i preduzeća, čija je svrha uglavnom promocija rada organa vlasti, regulisani su kroz sistem javnih nabavki. Taj sistem je uspostavljen s ciljem sprečavanja instrumentalizacije i zloupotrebe javnog novca i efikasnije kontrole potrošnje javnih sredstava. Postoje brojni propusti u primjeni Zakona o javnim nabavkama, zbog kojih nije osigurana potpuna transparentnost, kao i adekvatan monitoring tenderskih postupaka od strane Agencije za javne nabavke. U sistemu javnih nabavki postoje dva kriterija na osnovu kojih ugovorni organ kupuje određeni produkt ili uslugu, a to su ekonomski najpovoljnija ponuda ili najniža cijena (član 64). U slučaju ekonomski najpovoljnije ponude, ugovorni organ je dužan u tenderskoj dokumentaciji detaljno definirati i razraditi podkriterije za ocjenjivanje. Podkriteriji trebaju biti definirani u skladu sa prirodom i svrhom konkretnog predmeta nabavke, te mogu biti: “kvalitet predmeta nabavke, cijena, tehnička sposobnost predmeta nabavke, funkcionalne i ekološke karakteristike, operativni troškovi, ekonomičnost, postprodajni servis i tehnička pomoć, rok isporuke ili rok za izvršenje i sl., uz obavezu da se u tenderskoj dokumentaciji utvrdi precizna metodologija vrednovanja svakog potkriterija” (Zakon o javnim nabavkama, član 2).

38 Jedino u članu 47, koji je isti kao i u uredbi Federacije BiH, donekle se specificiraju kriteriji za dodjelu državne pomoći za produkciju filma i TV-programa: da državna pomoć ne dovodi do diskriminacije na osnovu nacionalne pripadnosti, da se poštuje sloboda nastanjivanja, sloboda kretanja robe i pružanja usluga, da je državna pomoć direktno usmjerena na stvaranje proizvoda od kulturnog značaja, iz “provjerljivih nacionalnih kriterija”; da visina državne pomoći ne pređe 50% budžeta produkcije, osim za složene filmove i niskobudžetne filmove.

39 Više o sistemu državne pomoći vidjeti u našim prethodnim izvještajima.

Pretraživanjem portala javnih nabavki se može zaključiti da institucije vlasti pri kupovini medijskog prostora i medijskih usluga uglavnom kao kriterij koriste najnižu cijenu, što međutim, može i negativno utjecati na realizaciju i kupovinu kvalitetnih usluga ili sadržaja.⁴⁰ Samo u određenim slučajevima razrađeni su podkriteriji kao što su teritorijalna zastupljenost određene televizije ili tiraž dnevnih novina. Naprimjer, u obavještenju o nabavci Grada Banja Luka o praćenju rada gradske službe u elektronskim medijima navedeni su tehnički kapaciteti i to da ponuđač ima sjedište u Banjoj Luci, da pokriva Banja Luku, Trebinje, Bijeljino i Doboj i da je do sada uspješno realizirao ugovore sa ciljem predstavljanja rada jedinica lokalne samouprave.⁴¹ U javnom pozivu Agencije za privatizaciju FBiH tehničke specifikacije u ovom slučaju, u kojem je birana ekonomski najpovoljnija ponuda, bile su visina tiraža (najmanje 35.000), izjava o broju prodajnih mjesta (minimalno 2.000) i referentna lista uspješno izvršenih ugovora.⁴² Međutim, institucije i preduzeća ne vrše provjeru ispunjavanja ovih uslova,⁴³ već se provjera sprovodi samo ukoliko drugi ponuđači upute žalbu Uredu za žalbe.

Institucije vlasti i javna preduzeća bi i nabavke i isporuke dnevne štampe, službenih glasnika i stručnih časopisa također trebale vršiti po sistemu javnih nabavki. U ovim slučajevima u obavještenju o nabavci može biti naznačen časopis ili novina za čiju je isporuku potrebno sklopiti ugovor, te se ugovori – ukoliko su manji od 6.000 – direktno sklapaju sa štamparijama i/ili distributerima tog časopisa (kao što je to bio slučaj s nabavkom dnevnog lista *Faktor*)⁴⁴ ili se mogu vršiti i putem drugih postupaka (naprimjer, konkurentskog zahtjeva na osnovu najniže cijene)⁴⁵ za isporuku više dnevnih novina, stručne literature i štampe.⁴⁶ Postupak koji se često koristi je i pregovarački postupak bez objavljivanja obavještenja o nabavci sa subjektima koji izdaju određeno glasilo (npr. službeni glasnik ili novine sa sjedištem na datom administrativnom području), te nije moguće imati više ponuđača.⁴⁷ Nije poznato,

40 Izvor: službenici Agencije za privatizaciju FBiH, intervju, 11.4.2017.

41 Grad Banja Luka, Obavještenje o nabavci 320-7-2-226-3-168/16, "Predstavljanje rada Gradske uprave u elektronskim medijima-televizijama". Datum objave: 8. 8. 2016.

42 Agencija za privatizaciju FBiH, Obavještenje o dodjeli ugovora 950-1-2-15-5-3/17, "Oglašavanje u štampanim medijima za 2017. godinu". Datum objave: 7. 2. 2017.

43 Naprimjer, U Agenciji za privatizaciju FBiH ne vrši se provjera validnosti informacija o visini tiraža. Izvor: Službenici Agencije za privatizaciju FBiH, intervju, 11.4.2017.

44 Vidjeti članak Mediacentra o pretplati za dnevne novine *Faktor* (Krajišnik, 2017). Ugovor za isporuku dnevnog lista *Faktor* za Kanton Sarajevo je dostupan na: <http://www.akta.ba/bs/Tender/isporka-dnevnog-lista-faktor/265585> (stranica posjećena 25.7.2017). Prema Pravilniku o postupku direktnog sporazuma (vrijednost jednaka ili manja od 6000 maraka), ugovorni organ pisani prijedlog cijene ili ponude traži od jednog ili više subjekata, a ugovor se mora sklopiti ukoliko je vrijednost veća od 1000 maraka (Pravilnik o postupku direktnog sporazuma, član 5 i član 7).

45 Konkurentski zahtjev – nabavka robe i usluga do 50.000 maraka i nabavka radova vrijednosti do 80.000 – vodi se tako što ugovorno tijelo uputi zahtjev za dostavu ponuda najmanje za tri ponuđača (Zakon o javnim nabavkama, član 88).

46 Vidjeti, naprimjer, obavijesti o nabavci: Predsjednika Republike [Srpske], Obavještenje o nabavci 153-7-1-13-3-15/17, "Nabavka dnevne i periodične štampe". Datum objave: 3.5.2017; Generalni Sekretarijat Vijeća ministara BiH, obavještenje o nabavci, 1031-7-1-14-3-11/16, "Nabavka dnevne i periodične štampe". Datum objave: 4.10.2016.

47 Ovaj postupak je moguće voditi pod posebnim uslovima, između ostalog, i "kada se iz suštinskih, dokazivih tehničkih ili umjetničkih razloga, ili iz razloga koji se odnose na zaštitu ekskluzivnih prava, ugovor može dodijeliti samo određenom dobavljaču" (Zakon o javnim nabavkama, član 21). U slučaju Općine Ilidža u obavještenju o dodjeli ugovora za nabavku službenih glasnika BiH je naznačeno da je razlog za primjenu pregovaračkog postupka bez objavljivanja obavještenja o nabavci to što "JP NIO Službeni list BiH je pravni subjekt koji jedini izdaje službena glasila za BiH". Općina Ilidža, Obavještenje o dodjeli ugovora 888-4-1-

međutim, na osnovu kojih kriterija se određuje na koje dnevne novine ili časopise (izuzev službenih glasnika) će se određena institucija ili preduzeće pretplatiti, ali motivi za kupovinu određene štampe mogu biti geografski (tj. pretplata na lokalnu ili kantonalnu štampu), profesionalne potrebe uposlenih, lične preference, ali i odluke zasnovane na političkim i etno-nacionalnim odabirima. Dodatno, sekundarni izvori ukazuju na prekomjernu upotrebu pregovaračkog postupka bez objavljivanja obavještenja o nabavci za sklapanje ugovora s medijima, koji se koristi ne samo prilikom sklapanja ugovora za nabavku i pretplatu (koji mogu biti i opravdani), već i prilikom sklapanja ugovora za medijsko praćenje i oglašavanje, što su koristile, naprimjer, gradske uprave Bijeljine i Zvornika.⁴⁸ S obzirom da se u ovim slučajevima ne objavljuju obavještenja o nabavci usluga medija ili pretplate na određenu štampu, riječ je o jednom od najnetransparentnijih postupaka javne nabavke.

Pored toga, izdvajanja za kupovinu medijskog prostora i medijskih usluga i kupovinu medijskog sadržaja (pretplate) mogu biti naznačena i u posebnim programima utroška sredstava za informisanje ili za medije, koje donose vlasti, a koji se rijetko proaktivno objavljuju. Rijedak primjer je onaj od Općine Kakanj, čije je Vijeće usvojilo Program utroška sredstava za informisanje za 2017. godinu, koji se odnosi na “ugovorene i druge usluge – izdaci za informisanje” (57.000), kao i na “usluge praćenja sjednica Općinskog vijeća Kakanj” (27 hiljada).⁴⁹ Program utroška sredstava predviđa pretplatu na službene glasnike, nabavku stručne literature, te između ostalog:

- pretplatu na dnevnu i periodičnu štampu (*Kakanjske novine*,⁵⁰ *Naša riječ* i dr.) (iznos: 4.000 maraka),
- usluge elektronskih medija (televizija, radio i internet) – objava oglasa, konkursa, javnih poziva, obavještenja, čestitki, reportaža, sjećanja i sl. (iznos: 19.500 KM).
- Usluge printanih medija – objava oglasa, konkursa, javnih poziva, obavještenja, čestitki, reportaža, sjećanja i sl. (iznos: 20.000),
- ostale usluge informisanja (iznos 1.500),
- snimanje i emitiranje sjednica Općinskog vijeća – televizija (iznos 24.000),
- praćenje i izvještavanje sa sjednica Općinskog vijeća – radio (iznos 1.500),
- praćenje i izvještavanje sa sjednica Općinskog vijeća – printani mediji (iznos 1.500).

70-5-43/17, “Nabavka službenih glasnika BiH, (polugodišnja pretplata)”. Datum objave 24. 2.2017. U slučaju Šumskog-privrednog društva Unsko-sanske šume za dodjelu ugovora JP “Unsko-sanske Novine” D.O.O. za pretplatu i informativno objavljivanje dodatka je naznačeno da “Ugovorni organ ima potrebu izdavanja informativnog objavljivanja dodatka i pretplata na lokalne novine”. ŠPD Unsko-sanske šume D.O.O., Obavještenje o dodjeli ugovora, 1339-4-2-33-5-112/17, “Usluge informativnog objavljivanja dodatka i pretplata na lokalne novine”. Datum objave 24.4.2017.

48 Više u još neobjavljenom istraživanju Nermine Voloder i Sanele Hodžić o finansiranju medija iz javnih budžeta u sklopu projekta Mediji i javni ugled. O ovom projektu više na: <http://www.media.ba/bs/serijal/mediji-i-javni-ugled>.

49 Program utroška sredstava za informisanje Općine Kakanj dostupan je na: <http://kakanj.com.ba/v4/wp-content/uploads/2017/01/Prijedlog-programa-utro%C5%A1ka-sredstava-za-informisanje-za-2017.pdf> (datum pristupa 25.7.2017).

50 *Kakanjske novine* su informativni list Općine Kakanj, *Naša riječ* su sedmične novine koje prate dešavanja u Zeničko-dobojskom kantonu. Sredstva za nabavku dnevne i periodične štampe planirana su iz razloga što “Općina Kakanj svakodnevno prati javne pozive, te informacije i dešavanja koja su vezana za općinu, a iste sakuplja i arhivira.” Ibid.

Način raspodjele ovih sredstava donesen je na osnovu utrošenih sredstava za iste svrhe u 2016. godini, a naznačeno je da će ugovori biti realizirani u skladu s Zakonom o javnim nabavkama. Međutim, kriteriji koji mediji moraju ispuniti pri dodjeli ovih sredstava nisu precizirani. Možemo samo pretpostaviti da slična izdvajanja za medije postoje i u drugim jedinicama uprave, ali ona nisu nužno definirana kroz programe informisanja, niti se informacije o tim izdvajanjima proaktivno objavljuju.

U cjelini, postupci sklapanja ugovora za objave oglasa, konkursa, za pretplate na dnevnu i drugu štampu i za promociju i praćenje rada organa vlasti nisu transparentni, a jasni i precizni kriteriji za odabir medija kojima će se ovim putem sredstva dodijeliti u suštini ne postoje. Pri tome sistem javnih nabavki ne povećava transparentnost kupovine oglasnih prostora i medijskih sadržaja s obzirom da se koriste direktni sporazumi i pregovarački postupci bez objavljivanja obavještenja o nabavci. O ovome govori i činjenica da su obavijesti o ovim postupcima s medijima veoma rijetki i sporadični na portalu javnih nabavki u odnosu na druge nabavke.⁵¹ Izdvajanja za pretplate kao i za medijsko praćenje rada organa vlasti mogu doprinijeti poboljšanju informiranosti kako građana, tako i gradskih, općinskih i kantonalnih službenika, ali je i u slučaju takvih izdvajanja potrebno osigurati da se ona zasnivaju na preciznim i legitimnim kriterijima.

ZAKLJUČAK

U Bosni i Hercegovini ne postoje razvijene politike za medije niti jasno utvrđeni modeli finansiranja medija iz javnih budžeta. Finansiranje javnih kantonalnih i lokalnih medija ovisi o samovolji lokalnih vlasti, nije zasnovano na relevantnim kriterijima, te je ovaj model neophodno mijenjati kako bi se zaštitio javni interes. Finansiranje po javnim pozivima, bilo u obliku grantova ili komercijalnih ugovora po sistemu javnih nabavki, u principu daje osnov za legitimnije i transparentnije finansiranje, ali uvidi iz ovog istraživanja sugerišu da su kriteriji u praksi rijetko precizno definisani i objavljeni, pa nisu isključene proizvoljne odluke koje nisu zasnovane na javnom interesu. Finansiranje po pojedinačnim odlukama je najmanje transparentno i kriteriji se u pravilu donose *ad hoc*, što povećava mogućnosti zloupotreba. U cjelini, ukoliko kriteriji za dodjelu javnih sredstava i postoje, oni često nisu mjerljivi i precizni, ne uzimaju u obzir javni interes, a institucije vlasti i javna preduzeća uglavnom ne vrše procjenu da li aplikanti zadovoljavaju postavljene uslove.

Prema tome, očigledno je potrebno mijenjati modele finansiranja medija iz javnih budžeta, kako bi se osigurala transparentnost i jasni i relevantni kriteriji koji bi onemogućili arbitrarne odluke i koruptivne obrasce djelovanja. Svi modeli finansiranja medija iz javnih budžeta trebaju biti konstruisani na način da se javni novac troši namjenski, u javnom interesu i što efikasnije. Bez toga, finansiranje medija iz javnih budžeta prije šteti nego što doprinosi zadovoljenju komunikacijskih potreba građana.

51 Izvor: Igor Vukajlović, Tender, 19. 4. 2017.

BIBLIOGRAFIJA

ISTRAŽIVANJA, ANALIZE I NOVINARSKI ČLANCI

CRMA. 2016. "Institucije u BiH finansiraju medije sa desetinama miliona maraka godišnje", *Mediacentar online*. Dostupno na: <http://media.ba/bs/magazin-teme-i-resursi/institucije-u-bih-finansiraju-medije-sa-desetinama-miliona-maraka-godisnje> (stranica posjećena 18. 7. 2017).

Jusić, Tarik (ur). 2010. *Komunikacija i zajednica: Građani, mediji i lokalna uprava u BiH*. Mediacentar Sarajevo. Dostupno na: http://www.media.ba/mcsonline/files/shared/Participatorne_komunikacije_Final_za_web.pdf (stranica posjećena 5. 7. 2017).

Klix.ba. 2013. "Uposlenici RTV BPK Goražde očajni, najavljuju štrajk glada". Dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/uposlenici-rtv-bpk-gorazde-ocajni-najavljuju-strajk-gladju/130826063>. (stranica posjećena 19.7.2017).

Krajišnik, Đorđe. 2017. "Naklonost medija plaćena iz javnih budžeta", *Mediacentar online*. Dostupno na: <http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/naklonost-medija-placena-iz-javnih-budzeta> (stranica posjećena 20.7.2017).

MCOOnline Redakcija. 2017. "RAK novčano kaznio RTRS, Alternativnu TV i TV Hayat", *Mediacentar online*. Dostupno na: <http://media.ba/bs/vijesti-i-dogadaji-vijesti/rak-novcano-kaznio-rtrs-alternativnu-tv-i-tv-hayat> (stranica posjećena 20.7.2017).

Milojević, Milorad. 2017. "Novinari bez plata i zdravstvenog osiguranja". *Mediacentar online*. Dostupno na: <http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/novinari-bez-plata-i-zdravstvenog-osiguranja> (stranica posjećena 28.7.2017).

Omerović, Azra. 2017. "Interventna sredstva Predsjedništva i Vijeća ministara: Milion maraka podijeljeno medijima odanim vlastima!" *Žurnal.info*. Dostupno na: <http://www.zurnal.info/novost/20465/milion-maraka-podijeljeno-medijima-odanim-vlastima-http://zurnal> (stranica posjećena 5. 6. 2017).

Povlakić, Emir. 2010. "Lokalni mediji i radio lokalne zajednice u BiH", *Mediacentar online*. Dostupno na: <http://www.media.ba/bs/medijska-politika-regulativa/lokalni-mediji-i-radio-lokalne-zajednice-u-bih> (stranica posjećena 10. 7. 2017).

Sokol, Anida. 2017a. *Obrasci finansiranja medija iz javnih budžeta: Politički pritisci i finansijska nestabilnost*. Uredila Sanela Hodžić. Sarajevo: Fondacija Mediacentar. Dostupno na: http://www.media.ba/sites/default/files/mc_obrasci_finansiranja_medija_-_final_0.pdf (stranica posjećena 5. 5. 2017).

Sokol, Anida. 2017b. *Ko odlučuje o finansiranju medija i medijskoj politici? Politička tijela u ulozi medijskih eksperata*. Uredila Sanela Hodžić. Sarajevo: Fondacija Mediacentar. Dostupno na: http://media.ba/sites/default/files/politicka_tijela_u_ulozi_medijskih_eksperata_-_drugi_istrzivacki_izvjestaj.pdf (stranica posjećena 24. 7. 2017).

Sokol, Anida. 2017c. *Da li mediji polažu račune za javni novac koji troše?* Uredila Sanela Hodžić. Fondacija Mediacentar. Dostupno na: http://www.media.ba/sites/default/files/da_li_mediji_polazu_racune_za_javni_novac_-_treci_izvjestaj.pdf (stranica posjećena 16 8. 2018).

Sokol, Anida. 2017d. "Budžet RTV Zenica u rukama vlasti." *Mediacentar online*. Dostupno na: <http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/budzet-rtv-zenica-u-rukama-vlasti> (stranica posjećena 18. 5. 2017).

IZVJEŠTAJI, ODLUKE I RJEŠENJA

Glavna služba za reviziju javnog sektora Republike Srpske. 2016. *Naknadni pregled provođenja preporuka po Izvještaju revizije učinka "Upravljanje grantovima"*. Dostupno na: http://www.gsr-rs.org/static/uploads/report_attachments/2016/12/30/RU002-12_NP_Lat.pdf (stranica posjećena 20.7.2017).

Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog Kantona Goražde. *Program utroška sredstava Ministarstva za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport sa ekonomskog koda 614 100 (KAN 003) – Ostali tekući transferi – informisanje za 2016. godinu. Službene novine BPK, 5/16.*

Savjet za državnu pomoć. *Rješenje. Službeni glasnik BiH. 11/16.*

Ured za reviziju institucija BiH. 2016. *Izvještaj Revizije učinka, upravljanje grantovima u institucijama Bosne i Hercegovine 2016.* Dostupno na: http://www.revizija.gov.ba/revizion_i_zvjestaji/revizija_ucinka/Izvjestaji2016/?id=5093 (stranica posjećena 15. 3. 2017).

Ured za reviziju institucija u FBiH. 2015. *Upravljanje grantovima iz Budžeta Federacije BiH prema rezultatima.* Dostupno na: <http://www.saifbih.ba/javni-izvj/Report.aspx?id=7420&langTag=bs-BA> (stranica posjećena 20. 7. 2017).

Vlada Tuzlanskog kantona. 2016. *Odluka o utvrđivanju kriterija, uslova i raspodjele sredstava Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Tuzlanskog kantona za 2015. godinu. Službene novine Tuzlanskog kantona, 12/15.*

ZAKONI I PRAVILNICI

Pravilnik o kriterijima i postupku dodjele sredstava medijskim subjektima na području Grada Tuzla. Službeni glasnik Grada Tuzla. 5/26: 456.

Kodeks o audiovizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija. Dostupno na: <http://rak.ba/bos/index.php?uid=1324649058> (stranica posjećena 20. 7. 2017).

Kodeks o komercijalnim komunikacijama. Dostupno na: <http://rak.ba/bos/index.php?uid=1324649058> (stranica posjećena 20. 7. 2017).

Pravilnik o postupku direktnog sporazuma. Dostupno na: http://www.fmf.gov.ba/v2/userfiles/userfiles/file/Literatura_1/9_Pravilnik%20o%20postupku%20direktnog%20sporazuma%2090_14.pdf (stranica posjećena 20. 7. 2017).

Pravilo 77/2015 o pružanju audiovizuelnih medijskih usluga. Dostupno na: <http://rak.ba/bos/index.php?uid=1324649058> (stranica posjećena 20. 7. 2017).

Pravilo 76/2015 o pružanju medijskih usluga radija. Dostupno na: <http://rak.ba/bos/index.php?uid=1324649058> (stranica posjećena 20. 7. 2017).

Uredba o namjeni, kriterijima i uslovima za dodjelu državne pomoći u Federaciji Bosne i Hercegovine. Dostupno na: <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2013/uredbe/26.html> (stranica posjećena 3. 3. 2017).

Uredba o namjeni, kriterijumima i uslovima za dodjelu državne pomoći u Republici Srpskoj. *Službeni glasnik Republike Srpske. 105/13.*

Zakon o izmjenama i dopunama zakona o javnim preduzećima u Federaciji Bosne i Hercegovine. *Službene novine FBiH 109/12.*

Zakon o javnim preduzećima RS. *Službeni glasnik Republike Srpske. 75/2004. 78/11.*

Zakon o sistemu državne pomoći. Dostupno na: <http://www.szdp.gov.ba/ba/zakoni-i-akti/zakon> (stranica posjećena 3. 3. 2017).

Zakon o javnim nabavkama. *Službeni glasnik BiH*. 39/2014.

LISTA INTERVJUA:

Službenici Agencije za privatizaciju FBiH, Sarajevo, 11.4.2017.

Igor Vukajlović, Tender, Banja Luka, 19.4.2017.

Mensur Begić, stručni savjetnik za informisanje, Kabinet premijera, Vlada TK, 12. 7. 2017.

PISMENA KORESPONDENCIJA:

Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, 4. 3. 2017.

Mirna Stanković Luković, novinarka, CRMA, 30.3.2017.

Vlado Blagojević, generalni sekretar, Generalni sekretarijat Vlade Republike Srpske, 17. 3. 2017.